

MARGRETHE HALD

EN TRAAD GENNEM DANSK
TEKSTILKUNST

SÆRTRYK AF »KVINDEN I DANMARK«

1942

OPTRYKT I 2000 EKSEMPLARER EFTER „KVINDEN I DANMARK”
(SIDE 427—466).

EN TRAAD GENNEM DANSK TEKSTILKUNST

AF MARGRETHE HALD

Paa hvilken Grund den Skik er sat Hvi ikkun Synaal, Rok og Teen
Og bygged disse Love, vi maa ved Haanden føre,
at paa Parnassi Top en Nat Hvi Mænd hos os Papiir og Pen
En Quinde ey maa sove; Til contrabande giøre?

onen i dette Vers af Holberg varsler Kvindebevægelsens Frembrud, og det er værd at lægge Mærke til, at den unge Dame, som udstøder dette Hjertesuk, vender al sin Uvilje mod Tekstilarbejdet, der hidtil var Kvindens naturlige Virkefelt; og hun er ikke til at standse, mod

sin Fader ivrer hun:

»Jeg sagde: Lad min Broder Frantz,
Mit Pund som ey har inde,
Til Bogen ingen Lyst og Sands,
Lad ham i min Sted spinde.«

Han eengang vred blev af den Snak
og sagde: »Hvilke Noder!
Paa Dør med saadan Tale gak.
Tænk ikkun om din Moder,
At Du foragter Teen og Rok,
Min Dotter! fik at høre,
Hun vilde med en Manglestok
Din arme Ryg jo smøre.«

Det er i Virkeligheden det ganske Samfunds Mening, der ytrer sig gennem Faderens myndige Røst, og det er i og for sig en efter Omstændighederne mild Trusel, han udslynger; thi — det er intet mindre end et Oprør mod urgamle Traditioner den opsætsige Datter gør sig skyldig i, og hendes Holdning betegner et Vendepunkt i hele Kvindens samfundsmæssige Stilling, hvorover Rok og Ten var de fa-

ste og urørlige Symboler. Gennem Aartusinder hørte Duelighed i Spindekunsten med til Kvindens elementære Færdigheder; derfor gik vi under Betegnelsen: Spindesiden. Kvinder af alle Kategorier maatte spinde, den rige som den arme, og herom har vi utallige Vidnesbyrd

Fig. 1. Efter Syndefaldet. Kalkmaleri i Asminderup Kirke paa Sjælland.
Efter Akvarel af Magnus Pedersen i Nationalmuseet.

fra alle Tidsafsnit af Historien. Endnu for et kort Aaremaal siden skrev Jeppe Aakjær sin smukke Vise om Moders Rok, og at Spindearbejdet specielt skulde opfattes som en Tyngde og en Byrde, faar man forøvrigt ikke Indtryk af gennem Litteraturen. En Spindepige fra et landligt Millieu synger i 1784 saaledes:

»Vi alle herinde
Om Kap nu vil spinde.
Spind fiint og spind mig saa forbi.
O! Piger jeg vedder
At ingen sig glæder
saa smukt og saa herligt som vi.«

Ogsaa Folkevisen beskæftiger sig med Spindearbejdet, men her spører vi heller ingen synderlig Uvilje:

»Malfred sidder i Bure glad.
Hun spinder Guld og væver i Lad.«

Men Visen om Stolt Elseilil lyder dog lidt mere sørgmodigt, for hun maa vel spinde af Nød og for Brød:

»Hun gjør som andre moderløse Møer.
Hun spinder Guld og væver i Rør.«

I Sagaen nævnes ofte, at Kvinderne spinder; i Ældre Edda fortæller Rig, som kommer til Bondens Gaard, om hvad han der faar at se:

»Den raske Viv
Satte Rokken i Gang
Bredte Armene ud
Stilled an en Vævning —«

Paa Kalkmalerierne i gamle Kirker forekommer ret hyppigt Motivet med Adam, som graver eller hakker, og Eva, som med Iver svinger sin Haandten. Formentlig har både Kunstner og Beskuer følt sig tilfredsstillet ved denne Skildring af det Dagligliv, vore første Forældre gik over til, da de maatte tage Kampen for Tilværelsen op ude i den barske virkelige Verden; og dog er Billedet tegnet for lyst. Den første Kvinde har ikke ejet en Haandten, og den første Mand havde ikke lært at dyrke Jorden. Menneskets ældste Erhverv har uden Tvivl været Jagt, Fiskeri og Indsamling af spiselige vilde Frugter og Planter, som Naturen skænkede i sin Gavmildhed. Dog vil selv de mest primitive Erhvervsmetoder hurtigt skabe deres Teknik og kræve deres Redskab, og en Spindefærdighed er der tidligt blevet Brug for. Til Fangsten maatte Manden have Net, Snare og Snøre, og til Jagten en Bue med en Streng. Kvinden selv kunde ofte have Nytte af Bærenet eller Kurve; Barkstrimler, sejge Plantestængler, Ranker o. l., maaske ogsaa Strimler af Dyrehud eller Dyrenes Tarme og Sener har vel først givet det ønskede Materiale. En Snoning af Strengen forøger dens Styrke, og en Sammenvridning af to eller flere Strengte forøger yderligere Holdbarheden. Ved denne Jagttagelse blev Spindekunsten opfundet, men dens Redskab, *Tenen*, dog næppe i første Omgang. Endnu er der Kvinder i arktiske Egne, som spinder ved at rulle Materialet med Haanden mod Laaret eller mod Kinden. Redskabet *kan* altsaa undværes; men den Dag et mekanisk Snille opfandt Haandtenen,

Fig. 2.
Spindekrog og Haandten

var et epokegørende Fremskridt sket, og dog bestod Redskabet blot af en Kvist, skaaret til i Form af et Ettal, eller en simpel lige Pind, forsynet med en Tenvægt af Ler el. lign. Det gav uoverskuelige Muligheder at være i Stand til at sammenføje kortere Taver eller Dyrehaar til Traad af den Længde, man ønskede.

Men om Stenalderens Tekstilkunst ved vi forøvrigt kun saare lidt. Der er bevaret nogle faa Traade af en Vævning samt et ganske lille

Fig. 3.
Mandsdragt fra Bronzealderen.

Fragment af et Fiskenet af Bast, og det er alt. Af selve Væven har vi intet Spor, og vi kan forsaavidt med fuld Føje slutte os til det lille Billede, som Johs. V. Jensen skitserer for os i »Nornegæst« af den lille Stenalderpige, »Pil«, der sidder paa Strandbredden og prøver paa at væve af Barkstrimler. Her har Digteren i poetisk Klarsyn utvivlsomt truffet det rigtige; saa enkelt og fordringsløst maa det hele være begyndt.

Det var under yngre Stenalder, at Faaret, et lille gedehornet Dyr med sortbrun Uld, blev indført i Danmark, og dermed var Betingelserne til Stede for, at en virkelig Vævekunst kunde udvikle sig, og at dette er sket, fremgaar med fuld Tydelighed af de rige Tekstilmfund, som Bronzealdergravene har skænket os. Materialet herfra spænder over de mest forskelligartede Ting, primitive saavel som højst raffinerede, alt i alt Produkter, som maa have deres Forudsætning i tidligere Tidens Eksperimenteren og bevidste Stræben. Tekstilkunstens Opblomstring bør imidlertid ogsaa i anden Henseende ses i en større Sammenhæng. I ældre Bronzealder (1500—700 f. Kr.) staar det danske Folk i en rig Udvikling. Bronzen bliver kendt og kommer til at danne Basis for en Metalteknik, saa fornem og skøn, at senere Tider næppe kan opvise noget tilsvarende. Det er kun naturligt, at en saadan kulturel Foreteelse ikke optræder isoleret, men spores paa flere Felter, — ogsaa i Kvindearbejdet. Det røber sig f. Eks. ved, at man foruden at gøre en Indsats med Hensyn til den rene Nyttævning ogsaa faar Kraft til at ofre Omhu paa

Fig. 4. Kofte fra Muldbjerg, fra den ældre Bronzealder.

Forsiring og Udsmykning, hvilket tyder paa Velstand og gode Kaar.

Imidlertid er jo Fremstilling af Brugstøj, selve Dragtstoffet, det første fornødne, og det maa anses for en aldeles revolutionerende Ændring i Dragtskikken — maaske den mest gennemgribende, der overhovedet er sket — at man blev i Stand til at afløse eller i det mindste at supplere Skinddragten med Klæder af blødt Uldtøj. Vil man betragte hosstaaende Billede af en Mandsdragt fra Bronzealderen, faar man Indtryk af en vis Velklædthed. Til den faste Type hører en Kjørtel, en Kappe, en Hue og Fodbind. Skoene foreligger desværre ikke. Af *Kapper* kender vi to Former, en oval og en bønneformet. *Koftens* Form ses af Stykket Fig. 4, og den bæres saaledes, at de to Snipper foroven kommer op foran paa Brystet og ved Hjælp af et Par Læderstropper eller Seler, der gaar over Skuldrene, bliver fastholdt med Bronzeknapper paa Koftens Rygside i Højde med Skulderbladene. Mærkeligst og morsomst af alle Klædningsstykkerne er dog Huerne; ogsaa her forekommer to Typer, og ejendommeligt nok hører der to Huer, én af hver Art til en Mandsdragt, som blev fundet i Trindhøj ved Vamdrup i 1861. I Kisten stod en Æske, dannet af sam-

menbøjet Bark, og heri laa en højpuldet Hue, syet af et enkelt Lag simpelt Uldtøj; den forsynlige Ejermand har aabenbart ønsket at tage sin høje Hat med i Hatteæsken for alle Eventualiteters Skyld, naar han skulde ud paa den lange Rejse. Dog var det den solideste

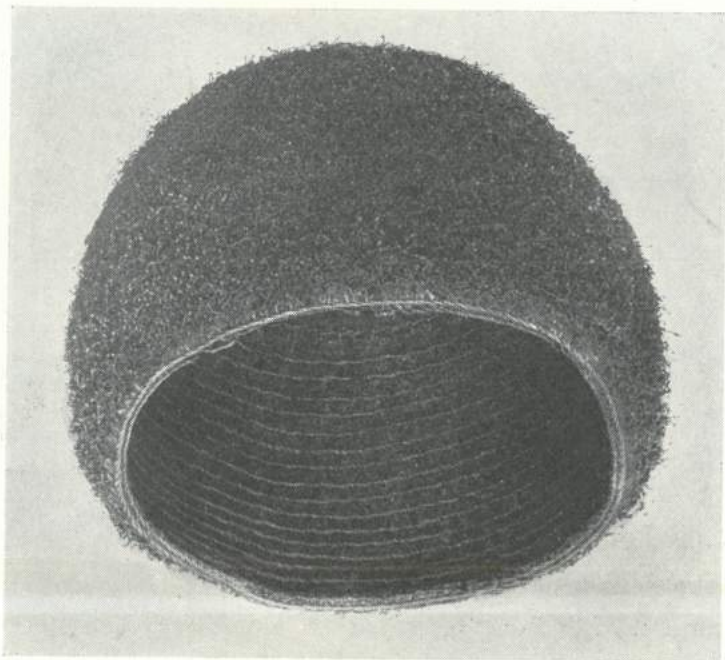

Fig. 5. Hue fra Muldbjerg.

og den smukkeste af Huerne, han havde paa Hovedet. Det er en ret lav, rund Hue, syet af flere Lag tykt, stampet Uldtøj, som synes at være formet i vaad Tilstand. Huen bestaar af to Dele, et Sidestykke og en Puld, og de mange Tøjlag er forbundet med Stikke sting, der ligger som koncentriske Cirkler rundt i Huen; disse Sting ses imidlertid ikke, fordi de med stor Omhu er dækket af fine, snorelignende Traadsnoninger, der virker som Prydelser. Paa Oversiden er Huens Flade fuldstændig dækket af et tæt Floslag, hvis Traade hæfter i Tøj bunden og derpaa er afskaarne, saaledes at Traadenderne sidder tilbage i en Længde paa ca. 1 cm. Alle Traadspidser slutter i smaa Knuder, og Traadene har en Finhed, som ret nøje svarer til moderne Sytraad Nr. 60. Heraf vil fremgaa, at allerede Bronzealderkvinden har behersket sin Spindekunst til Fuldkommenhed, se Muldbjerghuen, Fig. 5.

Af Kvindedragter er bevaret tre. I visse Træk røber de Fællesskab, paa andre Punkter væsentlige Afvigelser, men man maa kende dem alle for ret at forstaa, ikke alene Haandarbejdets tekniske Stade paa dette tidlige Tidspunkt, men tillige den Smag og Kultur, der har præge Kvindens Arbejde. Det var i 1871, den første Kvindedragt blev

Fig. 6. Kvindedragt fra Borum Eshøj. Efter Sophus Müller: Vor Oldtid.

fundet i Borum Eshøj ved Aarhus. Der blev imidlertid ikke vist megen Pietet ved Gravens Aabning. Man stødte paa Kisten ved et Tilfælde, idet Ejeren ønskede at fjerne noget af Højen, og Arbejderne havde slet ikke Forstaaelsen af, hvad det drejede sig om; de tog ganske simpelt en Møghakke og en Ildrager og trak hele Kistens Indhold ud paa Marken. Naturligvis blev Tekstilerne beskadiget, men ogsaa Skelettet, som var særdeles velbevaret, led en hel Del ved den haardhændede Medfart. Det mest omfangsrige af Dragtstykkerne var et langt »Skørt«, Det maalte 122 cm i Højden og 330 cm i Vidden, et kolossalt og meget tungt Klædningsstykke, hvis Størrelse man ogsaa straks studsede over. Man affandt sig imidlertid med den Forklaring, at det kunde være en Vinterdragt, man stod overfor, og trøstede sig ogsaa lidt over den manglende Fikshed ved »Skørtet« ved at henvise til Kvindens Alder, der blev bestemt til 50—60 Aar. Trøjen var ganske kort

og glat og med halvlange Ærmer. Til Dragten hørte endvidere et meget smukt Bælte, som afsluttedes med to meget fint forarbejdede Kvaster; yderligere fandtes en henrivende lille Hue, fremstillet i den Netteknic, vi nu kalder for *Sprang*, den skal vi senere vende tilbage til.

Der skulde hengaa ca. et halvt Aarhundrede, før vi atter blev beriget med Fundet af en ny Kvindedragt, men i 1921 bragte samtlige Lan-

Fig. 7. Egtveddragten.

dets Blade den epokegørende Nyhed, at en ny »Uroldemoder« var fundet i Egtved Vest for Vejle, og hvad der havde været savnet af Omhu og videnskabelig Bistand ved Eshøj-Gravens Aabning, blev nu i rigeste Maal Egtved-Fundet til Del. Kisten blev udgravet af Fagfolk og sendt til Nationalmusæet, hvor den blev aabnet i Nærværelse af mange Videnskabsmænd. Da Laaget blev løftet af Kisten, saa man først et mørkebrunt Uldtæppe, som dækkede hele Indholdet; Tæppet blev fjernet, og nu kom Dragten til Syne. Trøjen lignede ganske den, man kendte i Forvejen fra Borum Eshøj-Graven, og her var ogsaa et Bælte af lignende Art; men saa kom det overrasken-

Fig. 8. Egtveddragten.

de: det kæmpestore Skørt savnedes. I Stedet laa der en ren Bagatel af et Klædningsstykke, der nærmest lignede en Haandfuld Frynser eller to. Man vilde bogstavelig talt ikke tro sine egne Øjne, og der opstilledes de mærkeligste Hypoteser. Fra tysk Side gik man endogsaa saa vidt, at man rentud benægtede, at det kunde dreje sig om et Skørt. Det kunde slet ikke anerkendes, at den ærbare »germanske Frue« i Oldtiden havde været saa letfærdigt klædt. En kendt dansk Kritiker foreslog, at man tolkede Frynsehistorien som et eller andet til at tage om Halsen. Men Kendsgerningerne lod sig ikke rokke, alene Stykkets Beliggenhed i Kisten viste, hvor og hvordan Klædningsstykket havde været baaret; og nu kom man i Hu, at man jo havde fundet Rester af lignende Frynser i hen ved 20 Grave i Forvejen. Man havde bare slet ikke forstaaet, hvad det drejede sig om. Den samlede Dragt vises ved Billederne Fig. 7 og 8,

og af Frynseskørtets Konstruktion, vist ved Tegningen Fig. 9, vil man se, at det dannes af en fast vævet Kant — eller om man vil — et Bælte, hvorfra en Række totvundne Traade hænger lodret ned; ved Underkanten slutter Frynserne i Ringe, der samles paa en Snor. Ringenes Konstruktion vil man ogsaa kunne forstaa af Tegningen: Først er Frysetraadene slaet i Knude og Traadspidserne derefter bøjet imod

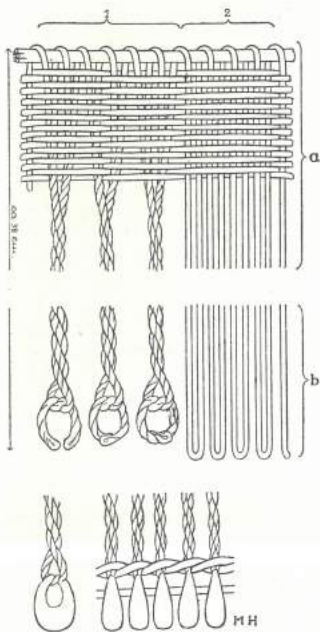

Fig. 9. Tegning, der viser Frynseskørtets Konstruktion.

hinanden i en Runding, og endelig er der svøbt Uld af særlig fin Kvalitet, formentlig Lammeuld, omkring som en Polstring. Ringenes Form maa i Virkeligheden nærmest betegnes som en Æg-Oval med den største Bredde vendende nedad. Kvasten paa Bæltet fra Eshøj-Graven er fremstillet paa ganske tilsvarende Maade, og Teknikken kan egentlig betragtes som en Art Modellering i Uld, en Udformning, som i og for sig er fremmed for Tekstilet, der ifølge sin Art almindeligvis fremstillet i Plan. Det sy-

Fig. 10. Skrydstrupdragten.

nes, som om man her kan spore Inspiration fra Metalteknikken, Lysten til at *forme* Materialet hører naturligt sammen med Støbekunst.

I Egtvedgraven var Skelettet destrueret, men efter Ligets Konturer, som var at spore paa Kistebunden, kunde Højdemaalet anslaaes til ca. 156 cm; kun Hornstoffet, d. v. s. Haar og Negle, var bevarede tillige med lidt af Tandkronerne, efter hvilke Kvindens Alder kunde bestemmes til 16—20 Aar. Det var altsaa en ung Kvindes Dragt, man havde for sig; med den Forklaring maatte man saa foreløbig slaa sig til Ro, og nogen definitiv Afgørelse paa Spørgsmaalet om, hvilken af de to Kvindedragter, der maatte anses for den faste Type, var vi ikke naaet frem til.

Da kom i 1935 den nye Sensation: *Skrydstrupfundet*, og det tør jo

nok siges, at de Forventninger, man stillede til det, ikke var ubetydelige. Skønt Kisten var formuldet, var Bevaringsforholdene ualmindelig gode, og baade Skelettet og Dragten var i Behold. Det blev hurtigt konstateret, at det ogsaa denne Gang drejede sig om Liget af en ung Kvinde, næppe over 20 Aar gammel og 172 cm høj. Hun havde slanke Lemmer, fin Kranieform og kunstfærdigt opsat lyst Haar, hvori var ind-

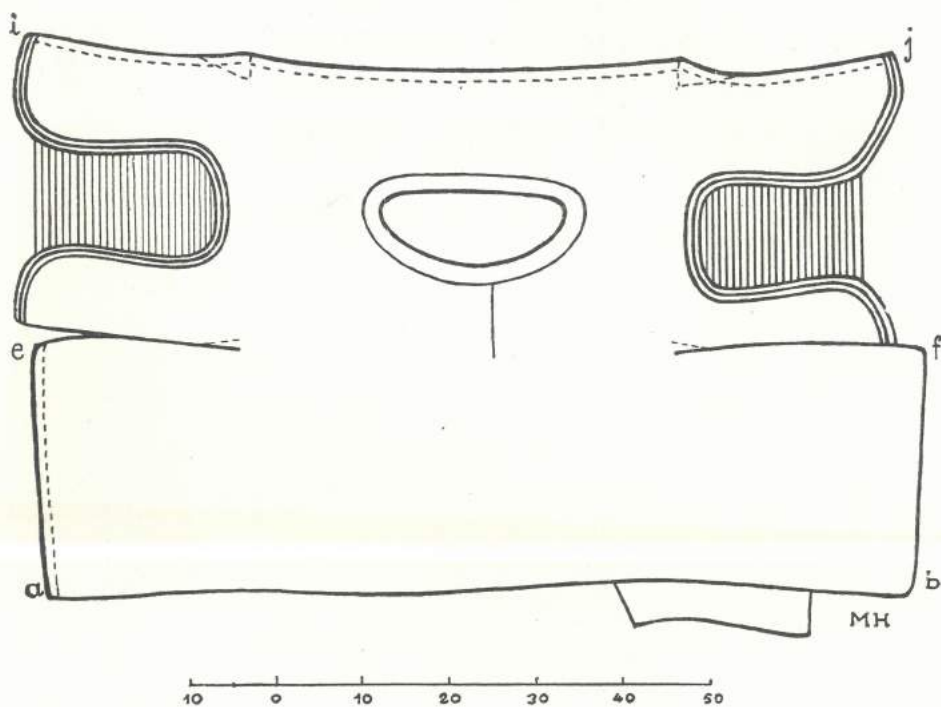

Fig. 11. Snitmønster til Skrydstruptrøjen.

stukket Guldspiraler over Ørerne. Nu ventede man med Rette Bekræftelse paa Teorien om, at Frynseskørtet skulde være den unge Kvindes Klædning, og det store tunge Skørt egnet for den ældre, men ak — Skrydstrup-Kvinden var henlagt i et »Skørt«, der var endnu større og af endnu mere urimelige Proportioner end det, vi kendte fra Eshøj-Graven. Det var 145 cm højt, ca. 4 m vidt og ikke forsynet med nogen Linning, som det kunde bæres i. Der fandtes kun et vævet, uldent Bælte, ret smalt og ikke synderlig kraftigt. Stykkets Beliggenhed i Kisten gav heller ingen Hjælp til Fortolkningen. Det var trukket ned over Fødderne og bøjet tilbage under dem, saaledes at det nærmest dannede

Fig. 12. Trøje fra Skrydstrup.

en Fodpose. Maaske maa det da forklares som et Lignsvøb, maaske som en Gravgabe, idet et saa stort Tøjstykke uden Tvivl har repræsenteret en betydelig Værdi. Skal Skørtet imidlertid bæres og betragtes som et brugeligt Klædningsstykke, maa den overflødige Længde nødvendigvis trækkes op over Bæltstedet. En Forklaring er forsøgsvis givet i den Bæremaade, der er vist ved Fig. 10.

Trøjen bragte som Type betragtet intet nyt. Den var af ganske samme Snit som de to forud kendte. Mønstrer, der vises ved Tegningen Fig. 11, er saa snildt beregnet, at der fremkommer en vel-siddende Trøje ud af ét sammenhængende Stykke Tøj. Naar Linien vandret over Ryggen bøjes over mod Indsnittet fra Siderne, fremkommer Ærmerne og en Søm tværs over Ryggen. Naar Fligene nedentil bøjes sammen mod hinanden, dannes Kropstykket i Trøjen, og man faar en Søm lodret paa Rygsiden. Halsudskæringen bestaar blot af et vandret Snit, og Blusen trækkes over Hovedet som en moderne Jumper. Alle Sømme i Dragterne er dannet paa allerenkleste Maade, idet de sammenstødende Tøjrande blot er trukket ind over hinanden og syet til med simple Kastesting. Kantningerne paa Ærmerne er dog syet med Knaphulssting, almindeligt ogsaa kaldet for Tungesting. De to først kendte Kvindedragter var imidlertid ikke dekorerede paa nogen Maade, og med Hensyn til Broderiteknik bragte Skrydstrupfundet noget virkelig

nyt; det var ganske vist kun Knaphulsstinget igen, men denne Gang varieret og dyrket saa idérigt, at der kom nye Virkninger frem.

Den Bort, der afslutter Halsrundingen i Trøjen, er udført i en Slags »Toetages Syning«, idet den bestaar af to Slags Sting, det ene Lag syet oven i det andet. — Det underste Lag dannes af Knaphulssting, det

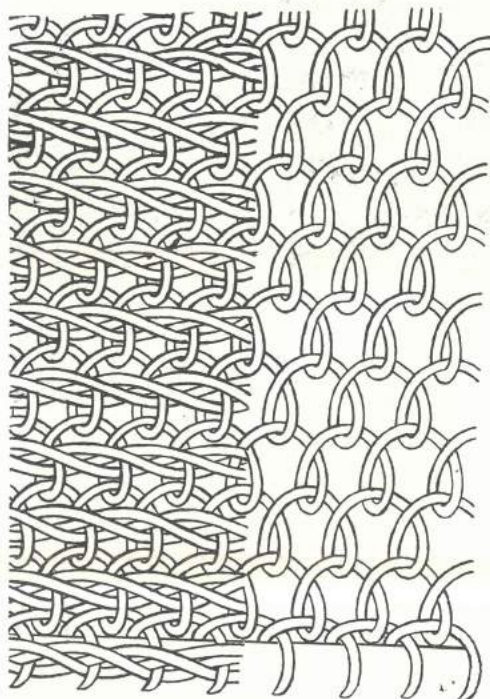

Fig. 13. Broderi i Halsborten paa Skrydstrupdragten.

øverste af en snoreagtig Syning.

Kopiering af denne lille Bort gav Anledning til, at der kunde drages visse Slutninger om, hvor fine Naale man har kendt i Bronzealderen. Fra Fundene har vi nemlig kun ret grove Naale, nærmest af Størrelse som vore Stoppenaale, og det er ganske udelukket, at de her omtalte Broderier er udført med Naale af den Art. Ved Kopieringen blev anvendt den fineste Stramajnaal, der overhovedet kunde skaffes, da det ellers var umuligt at faa Snoresyningens Traade ført ind gennem det lille Øje i Knaphulsstinget. Fra Eskimoerne og andre primitive Folk kendes Bennaale, som er meget fine, og saa-

vel Naalen som Naalehuset regnes der for virkelige Værdigenstande, vel sagtens fordi det er overordentlig vanskeligt at slibe et Øje ind i en tynd Bennaal. Ogsaa Fiskeben, hvori der er dannet et Øje, anvendes her og der som Synaal, og det synes givet, at Bronzealderkvinden maa have haft et lignende Hjælpemiddel.

Knaphulsstinget har tydeligt nok spillet en fremtrædende Rolle i vor tidligste Tekstilkunst, saavel som i primitivt Tekstilarbejde i det hele taget. Det foran nævnte Bastnet fra Stenalderen, Fig. 15, er netop dannet af samme Sting som Kraven i Skrydstruppigens Trøje, kun er der i Stenaldernet en ekstra Snoning paa Stinget.

Samme Teknik er forøvrigt blevet anvendt lige til vore Dage af visse

Indianerstammer i Nordvestamerika til Fremstilling af Kapper og Tæpper af Hareskind. Skindet skæres op i Strimler, der da ruller sig sammen med Pelssiden udad, og med en stor, flad Trækkenaal lænkes Strimlerne sammen til hele Tæpper, der bliver ganske overordentlig lækre; de er bløde, lette og porøse, netop Egenskaber, moderne Mennesker gouterer.

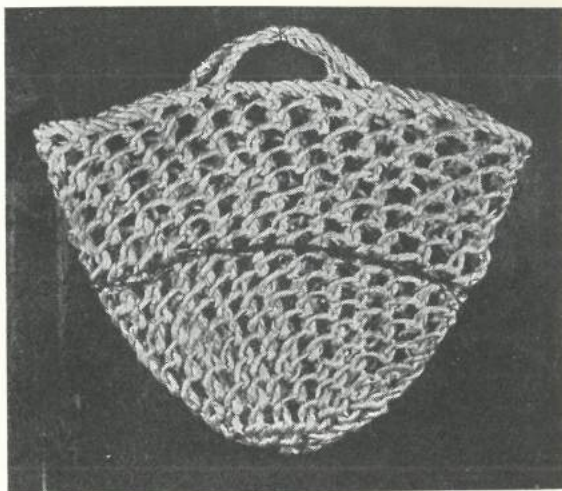

Fig. 14. Moderne Spaankurv fra Sverige.

Ogsaa i Skandinavien kendes Teknikken endnu. Oppe i Nordsverige har den holdt sig som Husflid, og nu har den moderne Industri taget den op og anvender den efter Nutidens Behov. Der skæres lange, knastfri Spaaner af Naaletræ, som smidiggøres ved en Proces med Dampbehandling, indtil de bliver bøjelige og kan snoes og vikles sammen til Kurve. Disse er nu blevet en stor Eksportartikel og ses f. Eks. hver Dag paa Gaden i København, hvor de bruges af Bybude, Gartnere, Fiskerkoner o. l.; og de er altsaa at betragte som direkte Efterkommere af Fru Skrydstrups Broderikunst. Dette viser, hvorledes en Teknik, der er ganske ligetil og elementær, er levedygtig til alle Tider, naar den tillempes efter det skiftende Behov.

En anden Netteknic af betydelig Interesse blev anvendt til Kvindehuerne, der var værdige Sidestykker til Mændenes Hovedbeklædning.

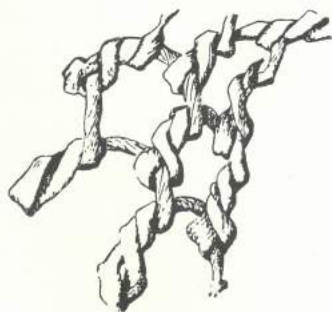

Fig. 15. Bastnet fra Ordrup Mose. (Stenalder).

Baade til Dragten fra Borum Eshøj og fra Skrydstrup hørte et saadant Hovedtøj, medens Egtved-Pigen maatte gaa barhovedet. Huerne er fremstillet i en Teknik, vi kalder »Sprang«. Det er en Flettemetode, som kræver en Ramme, hvis man vil fremstille større Stykker, Fig. 21. Smaating, som Baand og Borter kan flettes uden Redskab. Da Borum Eshøj-Dragten blev fundet i

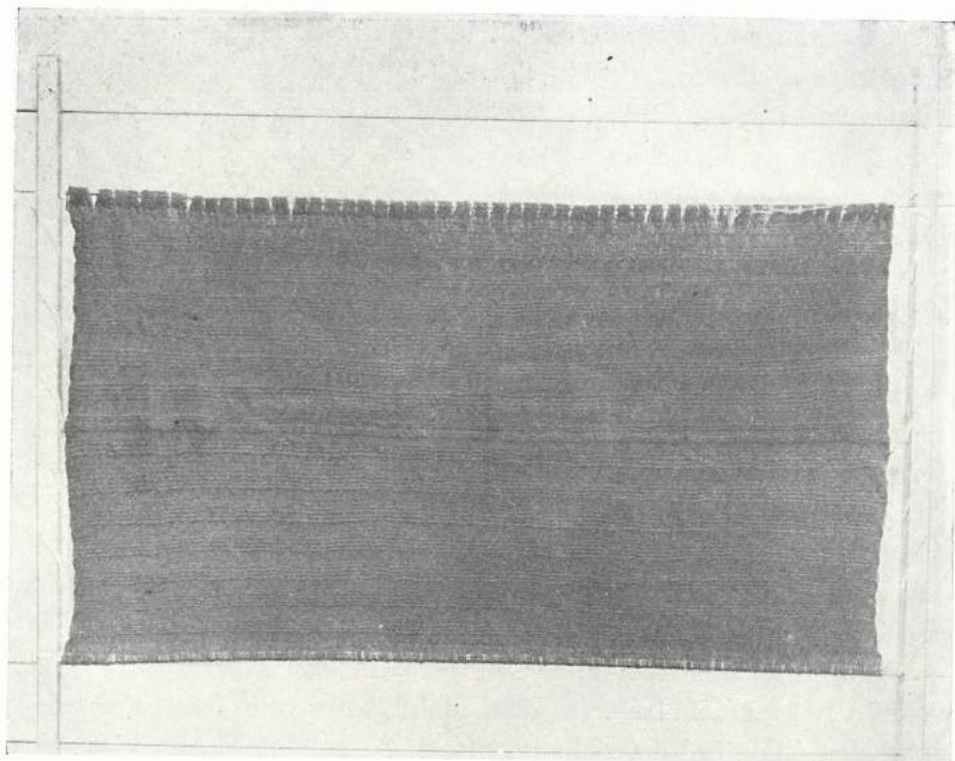

Fig. 16. Rekonstruktion af Hue fra Skrydstrup. Arbejdet udspændt i sin Ramme.

1871, vakte den dertil hørende smukke Hue baade Opmærksomhed og Forundring; de sagkyndige kendte ganske simpelt ikke noget Haandarbejde, hverken fra Fortid eller Nutid, som Nettet kunde sammenstilles med. Til alt Held var det saa velbevaret, at det kunde taale Undersøgelse, og det blev *Petra Godskesen*, som dengang var Elev paa Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder, der løste Gaaden om dets Konstruktion. Morsomt nok var det et Par Fejl i Maskelægningen, der kom til at vise Vejen; de forekom nemlig med lige Afstand fra Midten. Mønstret var delt i to Halvdele, der svarede saa nøje sammen, at endog Fejlene gentog sig symmetrisk. Frøken Godskesen anbragte nogle Traade mellem et Par vandret udspændte Snore, og alene ved Hjælp af nogle Pinde fremstillede hun en Kopi af Nettet, som blev sendt til den danske arkæologiske Afdeling paa Verdensudstillingen i Paris 1889. Paa dette Tidspunkt kendte man heller ikke ude i Europa noget til denne sjældne

Teknik. Udgravningerne i Ægypten i den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede bragte imidlertid en hel Del aparte Tekstiler for Dagen, heriblandt ogsaa nogle Huer af ejendommelig Art. De var blevet fordelt rundt om i Europas Museer, og det blev en Dame i Wien, Luise Schinnerer, der fik den Opgave at studere disse gamle Haandarbejder. Fru Schinnerer gjorde nu den Opdagelse, at Bondebefolkningen inde

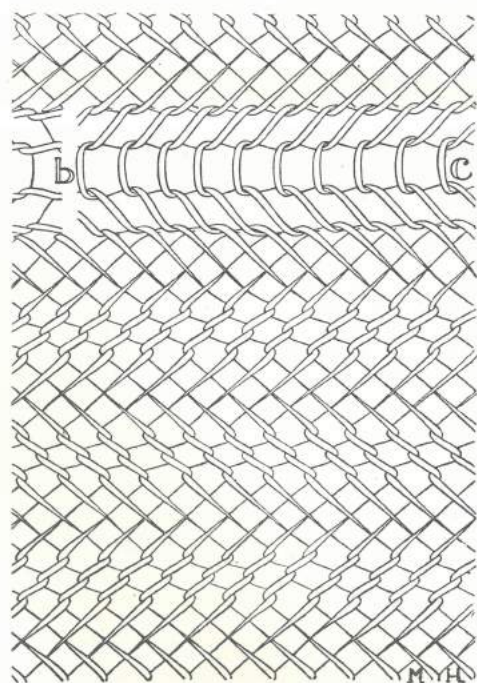

Fig. 18. Monster til Huen.

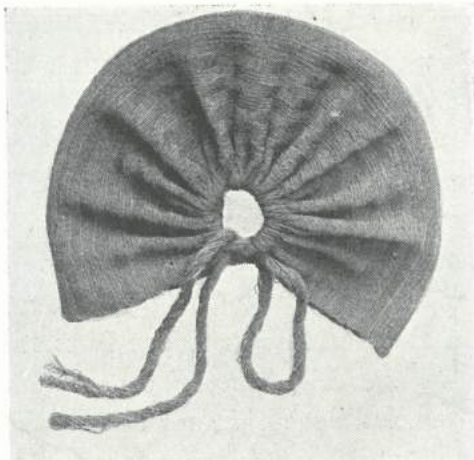

Fig. 17. Skrydstrup-Huen færdig.

i Galizien dyrkede en Slags Flettekunst af usædvanlig Art, og det viste sig, at der var Lighed mellem de galiziske Arbejder og de ægyptiske, ja, det lykkedes snart Fru Schinnerer at eftergøre samtlige ægyptiske Huer i den østeuropæiske Metode. Fru Schinnerers Arbejde gik for sig i 1890'erne, og det er kendt og værdsat den Dag i Dag fra en udmærket Publikation, som hun udsendte derom; alligevel har vi Lov til at notere med Stolthed, at den danske Dame kom først med sin Løsning af Problemet om den gaadefulde Teknik, og at hun tilmed kom til sit Resultat gennem egne Iagttagelser; det var faktisk et skarpsindigt »Detektivarbejde«, hun udførte. Hermed var det værdifulde ved eksperimentelt Arbejde i Forbindelse med Tekstilstudiet slaaet fast.

Men det er og bliver naturligvis Fremstillingen af de store Tøjstykker, der har haft den største praktiske Betydning, og om Redskabet,

som har været anvendt dertil, ved vi desværre meget lidt, idet ingen Væv er bevaret fra Bronzealderen. Tøjerne er alle, paa een Undtagelse nær, vævet af mørkebrun Uld og i den Teknik, vi kalder for *Toskaft* eller *Lærredsvævning*, den enkleste af alle Vævemaader. Men at Hjælpe midlerne har været sparsomme, og Redskabet af begrænset Ydeevne, kan vi slutte ad indirekte Vej. Trøjerne røber det. F. Eks. finder man stadig, at Skudtraadene, d. v. s. Tværtraadene i samme Skudgang, springer over hinanden og danner ligesom smaa Korssting paa Vævefladen, hvorefter Traadene fortsætter Passagen i næste Omgang. Dette er en mærkelig Foreteelse, som man aldrig træffer i moderne Vævning, hvor Skuddet altid gaar direkte fra den ene Vævekant til den anden. Oldtidstøjerne er ret brede, og vil man nu antage, at Væven er saa primitiv, at Islætten med Møje skal føres ind mellem Længdetraadene med Haanden alene eller maaske ved Hjælp af en simpel Vævepind, er det givet, at det har været et uendeligt tidskrævende Arbejde at fremstille et Stykke Tøj af større Udstrækning. Det bliver da nærliggende at tænke sig, at flere Personer har medvirket ved Arbejdet; Fordelen derved vil imidlertid være ringe, hvis den ene Væverske skal vente paa at modtage Traaden fra den anden; givetvis maa da alle Deltagerne have hver sin Traad og arbejde samtidig hver i sit Omraade, og naar de mødes ved Feltets Grænser, bytter de Traade med hinanden og fører dem ned i en ny Omgang. Ombytningen markeres af »Korsstingene«. Af Traadskrydsenes Antal kan man altsaa regne sig til, hvor mange Personer der paa samme Tid har været beskæftiget ved Væven, og man kan tilmed gøre den Iagttagelse, at der er et varierende Antal Korssting pr. Skudgang i forskellige Partier af Tøjerne. Deraf følger, at Væverskernes Antal har skiftet; hvis en har haft Lyst til at gaa sig en Tur, har de andre overtaget hendes Pligter; men næppe har hun anet, at vi efter 3000 Aars Forløb skulde kunne konstatere »Undvigelsen«.

Praktisk talt har alle større Dragtstykker været underkastet den Proces, vi kalder for *Valkning* eller *Stampning*, en Behandling, hvorved Tøjet vinder i Blødhed og Fylde, men taber i Udstrækning. Filtningen fremkaldes sædvanligvis ved Gnidning i varmt Vand, i nyere Tid har det været Skik at tilsætte Sæbe, i gamle Dage anvendtes Urin; paa visse Steder, hvor Naturforholdene tillader det, skal man i æld-

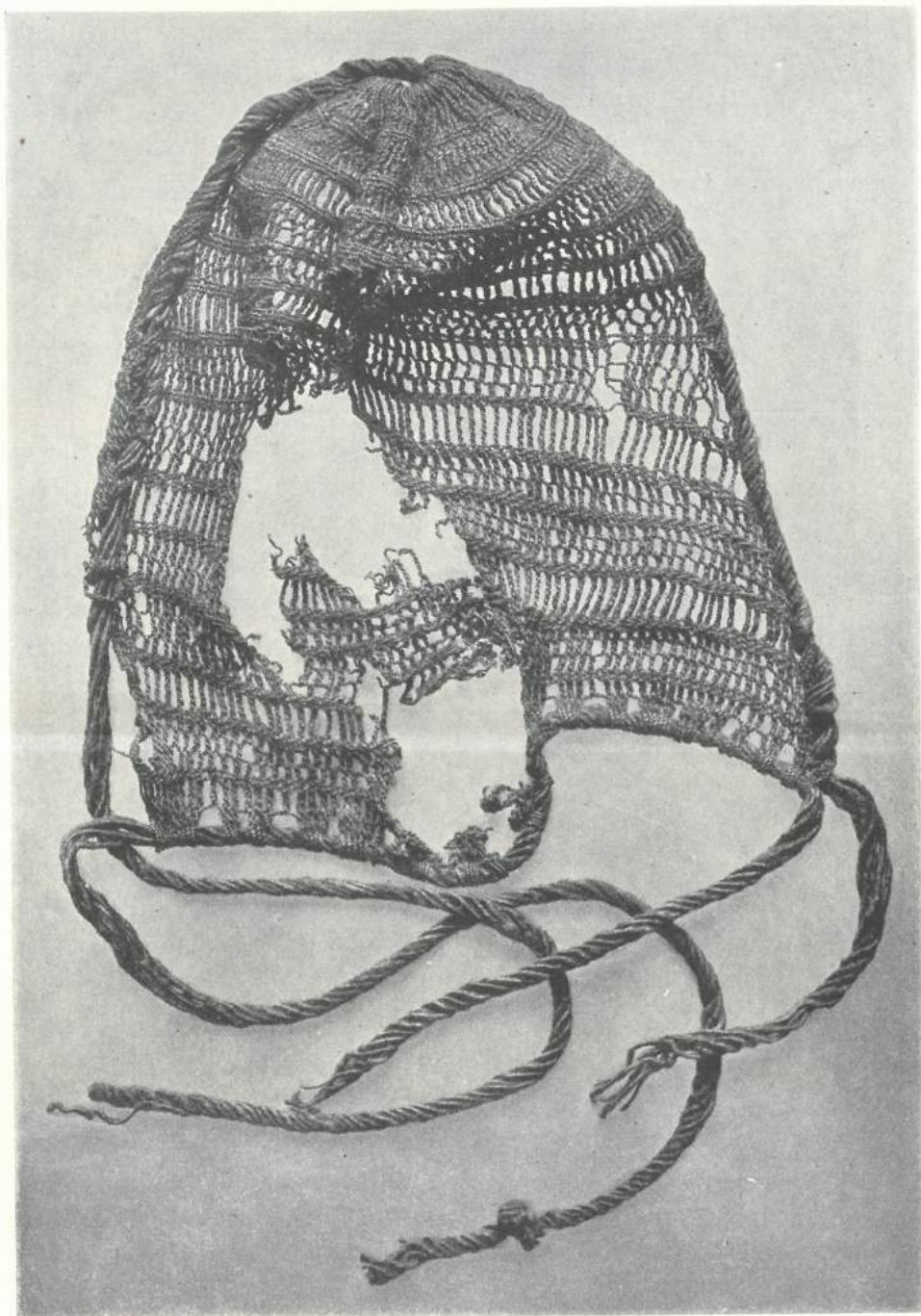

Fig. 19. Haarnet fra Borum Eshøj.

gammel Tid have brugt at sænke Tøjet ned i Havet og lade Vandets Skyllen frem og tilbage over Klædet udøve den ønskede Virkning.

Det er Egekistebegravelserne fra den ældre Bronzealder, som har budt saa fortrinlige Bevaringsforhold for Tekstilerne, at vi har faaet et godt og fyldigt Kendskab til Tidens Vævekunst og Dragtskik. Ved Yngre Bronzealders Indtræden, ca. 700 Aar f. Kr., skifter Gravskik-

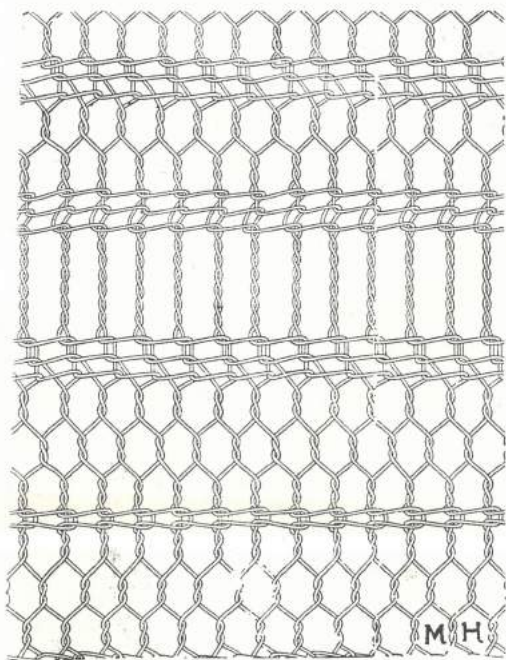

Fig. 20. Mønster til Haarnet fra Borum Eshøj.

ken. Ligbrændingen bliver indført, og derved forsvinder Tøjerne af Fundene for en Tid. Ja — vi skal i Virkeligheden meget nær op mod vor egen Tid, før vi atter bliver i Stand til at danne os et saa helt og sluttet Billede af de kulturelle Foreteelser, der belyser Kvindens Virkefelt.

Af Fund fra Moser, som er vanskelige at datere, men som dog rimeligvis stammer fra *Ældre Jernalder*, fremgaar, at Kvindene da bar korte Skindslag af Lammeskind eller Kohud. Dragtskifferne er blevet af blødt kiperævvet Tøj, og hyppigt er Tøjerne ternede i lysere og mørkere Toner i brunt, hvilket viser, at det

hvide Faar nu har vundet Indpas; lidt efter lidt bemægtiger det sig en Plads sideordnet med det sorte.

Efterhaanden møder vi ogsaa de første svage Spor af kunstig Farvning. I et Bopladsfund fra Ginnerup i Thy fandtes Frø af Farvevajd, en Plante, som gennem Tiderne har spillet en stor Rolle til Blaafarvning; den er dyrket som Kulturplante i Danmark endnu i det 19. Aarhundrede. Da Romerne vides at have farvet med Vajd i Oldtiden, er det formentlig ved Kulturforbindelse med Romerriget, vi oprindeligt har lært denne Plante at kende. Vævningerne bliver finere og lettere, og Hørren optræder nu og da, men dog med en vis Sparsomhed. Ogsaa Silke og Guldtraad viser sig, omend kun i enkelte Tilfælde; dog røber de, at

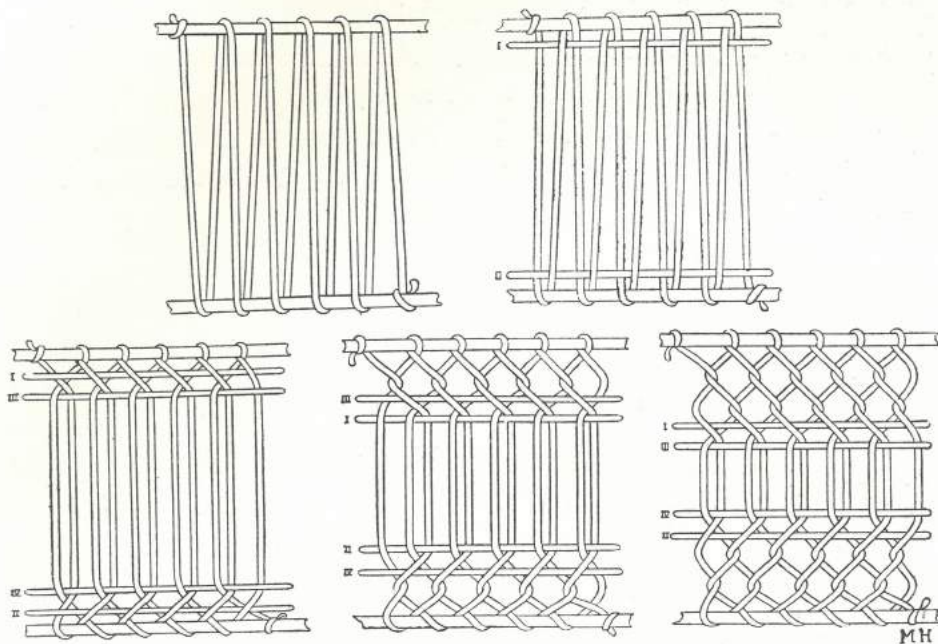

Fig. 21. Sprangteknikkens Grundstadier.

vi ikke er ukendte med fremmede Landes Materialer. Folkevandringerne bølger over Europa og sætter ogsaa deres Dønninger ind over Danmark. Om Romerne bragte os de kostbare Sager i færdig Tilstand, eller om vore Kvinder lærte at bearbejde Stofferne selv, er uvist. Et Fund af særegen Karakter, som stammer fra Haagerup paa Fyn, maa nævnes. Det dateres til 1. eller 2. Aarhundrede efter Kr. Fødsel og indeholdt en Del forskelligt Gravgoods, saasom Perler, Knive og Kasse-roller; nogle forstenede Søpindsvin har formentlig været anvendt som Amuletter, og en Række andre Sten af forskellige Former og Farver anses for Spillesten, en Art Legetøj, der tyder paa, at det var en

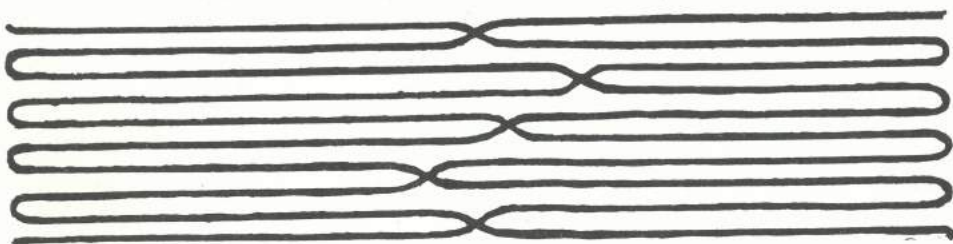

Fig. 22. Kryds paa Traade i Bronzealdertøj.

ganske ung Kvinde, der var gravlagt her, medgivet sine smaa Legeting. Af Tekstiler fandtes forskellige Rester, hvoraf nogle smaa Stykker netagtigt Stof viste sig at være Brudstykker af Sprang. Tillige var der Spinderekskaber, nemlig to Tenvægte, den ene af Glas, den anden af Ler; den unge Kvinde har altsaa ikke været ukendt med Haandarbejde.

Dragter fra Osebergfundet. Efter »Viking« Bd. 4, 1940.

Men intet Enkeltfund fortæller dog saa meget om een bestemt Kvinde som det norske Skibsfund fra *Oseberg*, og det kan — grundet paa vor nære Tilknytning til Norge — ikke forbigaaes i denne Forbindelse. Paa Gaarden Oseberg i Vestfold Fylke gravlagdes ca. Aar 850 Dronning Aase, som menes at være Farmor til Harald Haarfager og Stammaeder til Olav Tryggvason, en fremragende dygtig Kvinde, der synes at have haft mange forskelligartede Arbejder i Gang. Hun har faktisk forestaaet Ledelsen af et helt Kunstindustricenter, idet der dyrkedes flere Grene af Kunsthaandværk, og bl. a. har Træskæringen ved Siden af Tekstilarbejdet staaet meget højt. Blandt Gravudstyret fandtes en Brikvæv, en lille Baandvæv, bestaaende af smaa kvadratiske Plader med et Hul i hvert Hjørne, hvorigennem Traadene skal trækkes. Traadene sad endnu paa Brikkerne. Endvidere var der en Sprangramme og en stor Mængde Tekstiler af forskellig Art, Billedvævninger saavel som Nyttevævninger, og Stoffer i Uld og Silke. Nogle af Silketøjerne var klippet op i Strimler og brugt som Dragtapplikationer, dertil fandtes Silkebroderier, som menes indførte fra de britiske Øer,

og endelig var der fine uldne Tøjer af saakaldt »frisisk Klæde«; dog mener Dr. Bjørn Hougen, som har behandlet Fundets Tøjer, at den overvejende Del af Materialet maa betragtes som Produkter fra Kongsgaardens egne Vævestole. Dette gælder baade Brugstøjerne, Billedvævningerne, tykke brocherte Tæpper og Brikvævningerne. I Oseberg

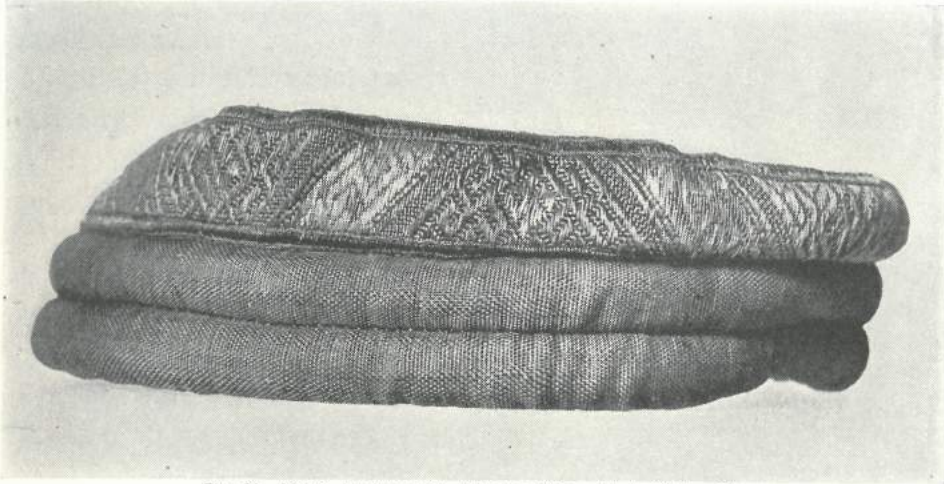

Fig. 24. Vævet Armbaad fra Mammen, Viborg Amt. (Vikingetid).

fundet møder vi for første Gang Vævningen som Bærer for en Illustrations- eller Fortællekunst.

Her findes et meget rigt Billedmateriale, maaske det rigeste, man kender fra Vikingetiden, og flere Forskere ser en Sammenhæng mellem Tidens Billedfremstilling fra Tekstiler, Træskærerarbejder og Billedstene og regner nærmest Vævningen for førende. Gennem Fremstillingen af Menneskefigurer faar vi for det første Indtryk af Tidens Dragtskik, men ikke nok dermed, endog Offerhandlinger og krigeriske Begivenheder skildres i Vævningen. Et Motiv, som omfatter Menneskekroppe og Træer, menes at være udsprunget af en sagnagtig Beretning om Menneskeofringer til Odin. Ofrene blev hængt op i Træerne og gennemstukne med Spyd. Paa en anden Vævning ser man Optog med Heste og Vogne, Krigere udrustede med Spyd og Skjolde, endvidere er der Bersærker og Skjoldmøer — maaske er det Braavallaslaget, der afbildes; i alle Fald er det uden Tvivl betydningsfulde Begivenheder, man ønskede at fæstne i Erindringen, sikkert samme Motivvalg og Forestillingsrækker, som sysselsætter Tidens Digtere. Herpaa

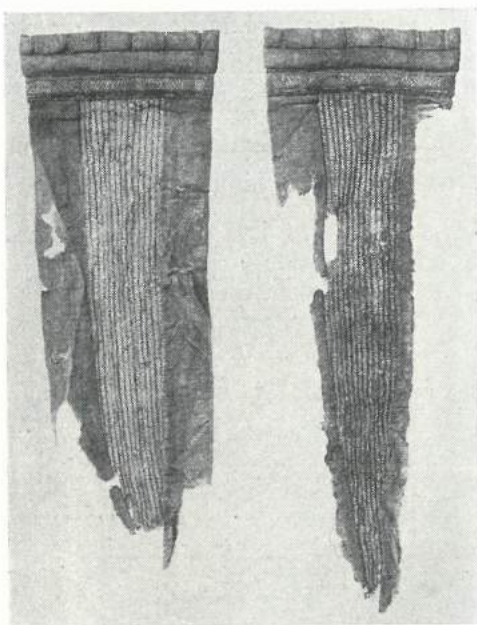

Fig. 25. To Stofstykker, Silke og Guldtraad, formentlig Hovedsmykke. Stammer fra Mammen ved Viborg.

tyder f. Eks. at man i »Flateyarbøk« læser, at Olav den Hellige engang skal have sagt til Torfinn Skjald: »Gør et Digt, Skjald, om det som staar skrevet paa Tæpperne«; hvorefter Torfinn saa efter og fandt, at der paa Tæppet var fremstillet en Kampscene, hvori Sigurd dræber Dragen Fafner, og saa kvad han et Vers derom.

Billedtæpperne er formet som lange smalle Strimler, kaldet *Revlere*, bestemte til at ophænges som dekorative Baand paa Væggene omtrent i Øjenhøjde; de er kun ca. 20 cm brede og er altsaa ikke

at opfatte som Vægtæpper, der kunde gøre Nytte som Isolation. Dertil havde man *Tjald*, større Tæpper, som kunde lune og hygge. Om Skikken at tjelde Hallen har vi en dansk Beretning fra Thyre Danebods Tid. I Jomsvikingsagaen, hvor der fortælles, at Dronning Thyre maa meddele Kong Gorm, at Sønnen Knud er død, staar følgende at læse: »Men om Natten, da alle Folk vare gangne bort fra Hallen og til Sengs, gik Dronning Thyre med sine Mænd til, og lod nedtage hele Hallens Beklædning, og siden lod hun Hallen betække overalt i Steden med sorte Tapetserier. Dette gjorde hun, fordi det var kloge Folks Raad i den Tid, naar Folk spurgte sørgelige Budskaber, da ikke at fortælle dem med Ord, men bære sig ad, saaledes som hun nu lod gjøre«.

Fra Jelling-Højene er, bortset fra en lille Stump Silketøj, ingen Tekstiler bevarede, som kan fortælle os om Udstyret i Kongsgaarden, men fra en samtidig Høvdingegrav fra Mammen ved Viborg faar vi et godt Indtryk af Vikingetidens Smag for Luksus og Elegance. Den Døde har her hvilet paa et Leje, tilberedt med et Underlag af Fjer, nogen Dyne er dog ikke bevaret, men derimod fandtes en Pude, der foreløbig er den ældste Hovedpude, der kendes i Danmark. Vi ser heraf, at man allerede da fandt det ustandsmæssigt at hvile paa Straa,

det Materiale, som den jævne Mand maatte tage til Takke med helt ned til vore Dage. Af Klæder fandtes forskellige Fragmenter, bl. a. Rester af en broderet Kappe af fint Uldstof med Broderier i Planter og Dyreornamentik, det ældste Eksempel paa fri Mønsterkomposition, der kendes hos os. Endvidere var der Silketøjer, udført i meget kompliceret Teknik, og der var brikvævede Armbaad, vævet af Silke, overtrukket med Mønster i Guldtraad. Nogle mærkelige vimpelformige Stykker Silketøj (Fig. 25) har muligvis været sammenføjede og baaret som Hovedsmykke, en Slags Pandebaand, kaldet for »Lad«.

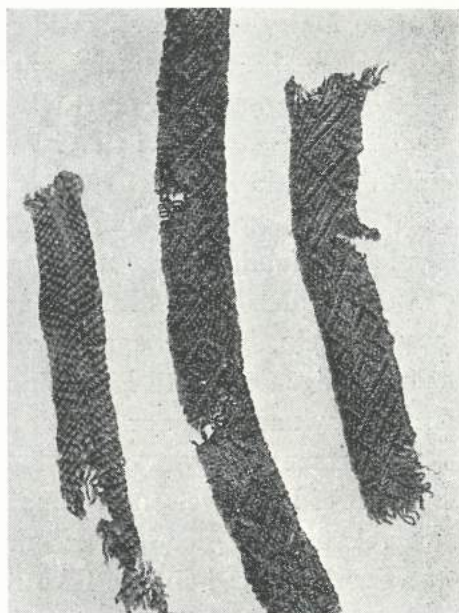

Fig 26. Baand fra Mammengraven.

De var indlagt med Felter i gyldent Netværk, dannet i en raffineret Slyngeteknik, som udføres med Naal. Et yderst beskedent brikvævet Baand i Uld (Fig. 26) leverer dog maaske det vægtigste Bevis om Udøverens Snille. Det er nemlig gennemkomponeret, hermed menes, at Motiverne, som følger efter hinanden henover Baandfladen, er varierede i Tegningen. De fylder omtrent ens og er ensartede i Helhedsindtrykket, men Væversken har aabenbart haft altfor megen Fantasi og Rutine til at lade sig nøje med en kedsommelig Repeteren af det engang viste. Der skulde Forandring til, og det er uendelig dygtigt gjort.

Men om Tidens Kvindedragt i sin Helhed fortæller de danske Fund intet synderligt. Af et samtidigt svensk Fund fra Birke fremgaar dog efter Dr. Agnes Geijers Undersøgelse, at Kvindens Klædninger i alle Fald var lange og folderige og blev sammenholdt med store Spænder over Brystet. De var vistnok ærmeløse og ophæftet over Skuldrene med Stopper.

Ved Siden af alt dette, som i overvejende Grad virker stærkt overklassebetonet, har man naturligvis ogsaa haft det jævne Brugstøj for Hvermand, og Vadmæl har fremdeles spillet en afgørende Rolle. Det

danske Materiale er imidlertid fremdeles yderst sparsomt, og fra den følgende Tid, *Middelalderen*, har vi kun nogle faa Dragter bevarede. De er af treskaftet, ret groft Uldtøj, og det er Mandsdragter. Ejendommeligt nok henvises vi til Grønland for at finde en komplet Kvinde- dragt, men de berømte Fund fra Herjolfsnæs har til Gengæld givet os et fortrinligt Billede af, hvorledes Nordboerne gik klædt i det fjortende Aarhundrede.

Ved Middelalderens Indtræden kommer imidlertid de skrevne Kilder os til Hjælp, baade Sagaen, Folkeviserne og Testamenterne giver nu mangfoldige Bidrag til Belysning af Haandarbejdet, og vi faar et tydeligt Indtryk af, at det er højt anset. I Eyrbyggernes Saga læser man om en højtstaaende Kvinde, der hed Thorgunne, og som kom fra Syderøerne. Af Beskrivelsen af hendes Udstyr forstaar man, at hun er meget velstillet, og det hedder om hende, at »hun vævede, naar Vejret var daarligt, for hun var ikke ræd af at arbejde, kun vilde hun ikke gøre *simpelt Arbejde*«. I Sturlunga-Sagaen fortælles, at »Kvinderne begav sig ofte til Almganga med deres Lærred til den Aa, som løber der«, formentlig for at lægge Lærredet paa Bleg, et Arbejde, der krævede megen Omhu og Tilsyn.

Det ligger imidlertid i Sagens Natur, at man baade i Vers og Prosa er tilbøjelig til at prise det særlig fremragende. De smukke Farver fremhæves, og det er den »skarlagensrøde Kjole« og »Kaaben blaa«, man hæfter sig ved. Dog hører man ogsaa om Modsætningerne:

»Du kan skære mig Skarlagens Klæder
Sy efter med Silketvinde.«

»De kan skære dig et Par Vadmelsklæder
Og sy efter med Hampetvinde.«

Men der er ingen Tvivl om, at der blev lagt stor Vægt paa den fornemme unges Kvindes Oplæring i Haandarbejde. Det hørte med til god Opdragelse. Dette krævedes for hendes Fremtids Skyld. Ja, Bejleren generer sig end ikke ved at stille Fordring herom. Saaledes i Visen:

»Jeg vil have den Jomfru,
der baade kan skære og sy.
Jeg vil ikke have den,
som længe ganger i By.

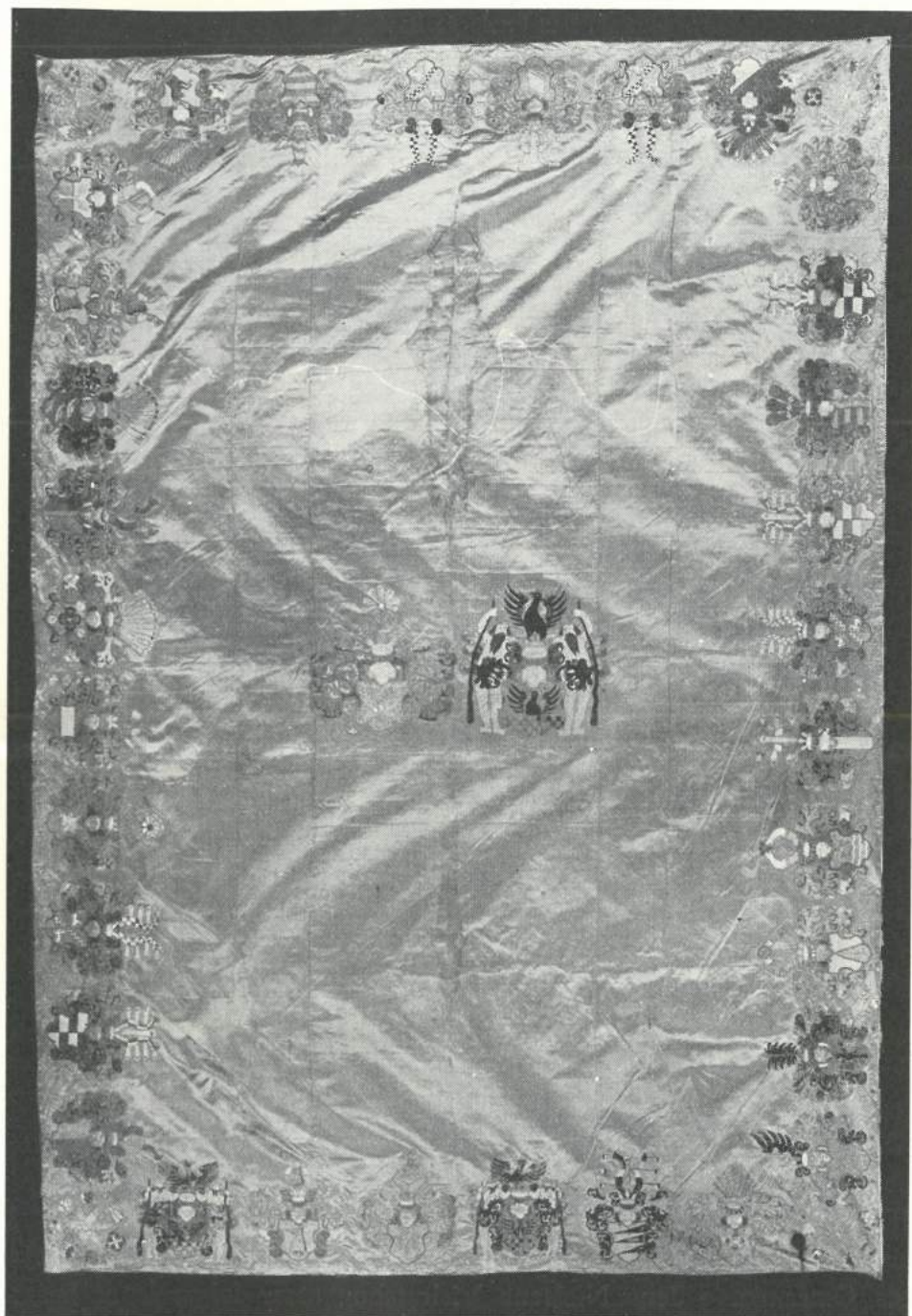

Fig. 27. Clara Gyldenstiernes Tæppe (1650). Tilhører Frederiksborg Slots Museum.

Jeg vil have den Jomfru,
som vel kan brede et Bord.
Jeg vil ikke have den
for djærvelig er i Ord.«

Men det viser sig, at Herren er kommet til den rette, for han faar Svaret djærveligt tilbage:

»Jeg sidder mig i Højenloft,
jeg kan baade skære og sy.
Du sidder dig paa din høje Hest,
du rider saa længe i By.

Jeg sidder mig i højen Loft,
jeg kan vel brede et Bord.
Du rider dig til Tinge,
du kan ikke sige et Ord.«

Her fik vi aabenbart i Tilgift et Eksempel paa det til alle Tider uopslidelige Drilleri om, hvorvidt det er Manden eller Kvinden, der fylder sin Plads bedst. Men ogsaa Billedvæveriet sysler Folkevisen ofte med; vi kan høre det kendte Eksempel fra Marsk Stig Visen:

»De væved i den ene Liste,
Jomfru Marie og Jesum Kriste.
De væved i det andet Rør
Danemarks Dronning og alle hendis Møer.«

Men hvorum alting er, Haandarbejdet skulde læres, det var en Sag, man var indforstaaet med, og vi faar ogsaa at vide, hvorledes Hagbard og Signe netop klarer deres Vanskeligheder ved at skyde sig ind under Tidens Tankegang paa dette Punkt. For at slippe ind i Signes Bur maa Hagbard forklæde sig som Kvinde, og Signe mener tydeligt nok, at det fuldtud har Tilforladelighedens Skær over sig, naar hun siger:

»Herr Karl haver mig sin Søster sendt,
over Sø og salten Vand.
Slyngende vil hun af mig lære,
saa faa ere de, den kan.«

Slyng er muligvis Sprang, og det er forøvrigt højst sandsynligt, at denne Teknik har hørt til de Færdigheder, der øvedes paa vore Herregaarde, og maaske har ogsaa Klostrene, der paa saa mange Maader har varetaget kulturelle Opgaver, gjort en Indsats paa Haandarbejdets Omraade. I Jens Nielsens Visitatsbog staar følgende at læse: »Karen Gyldenstjerne, født 1542, blev 7 Aar gammel, overantvordet til

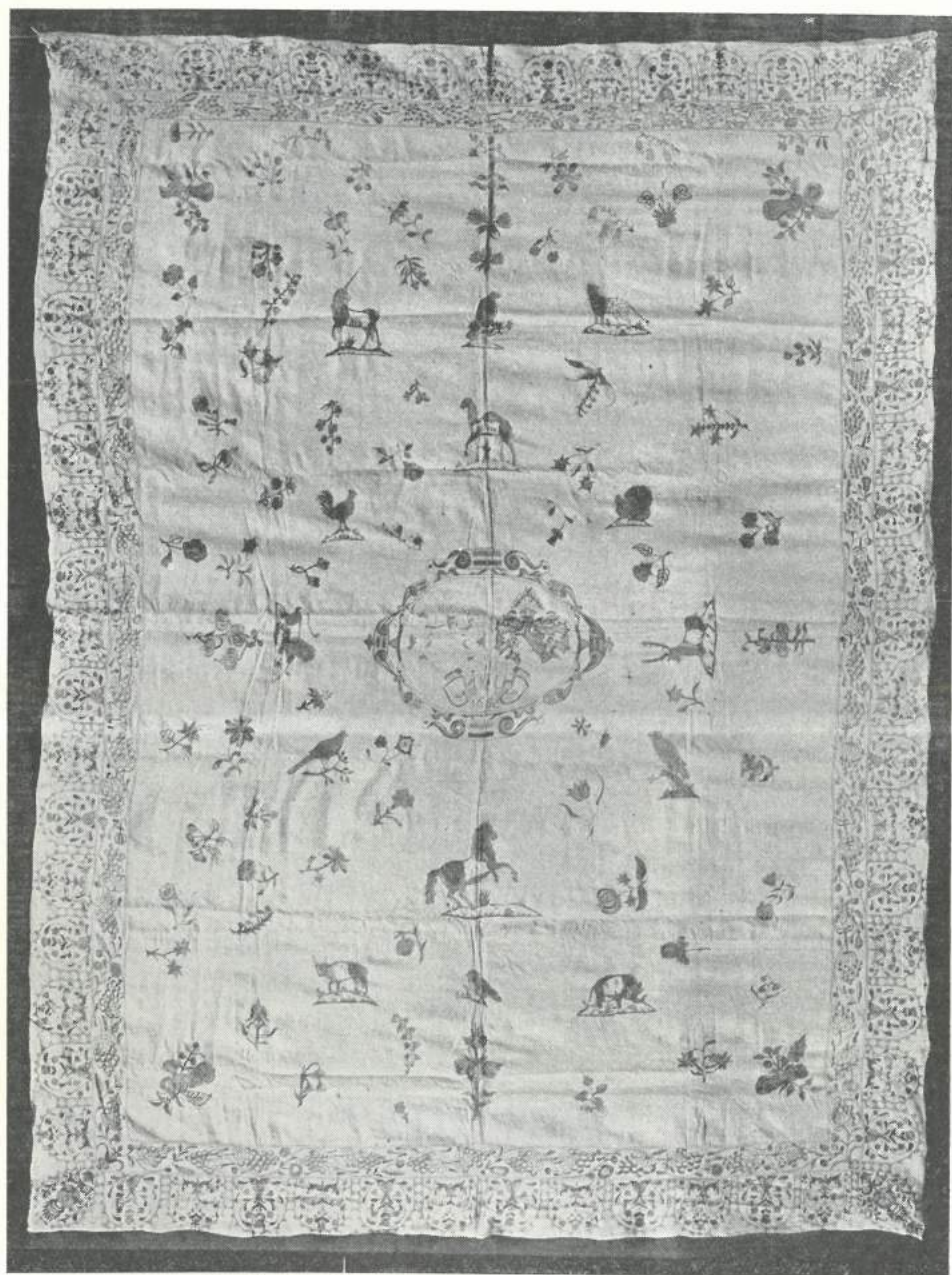

Fig. 29. Jytte Høegs Tæppe (1652). Tilhører Fyens Stifts Museum.
I Midten en oval Kartouche, hvori to Vaabener er anbragt.

en af Klosterjomfruerne, hos hvilken hun lærte at læse, skrive saa og at knytte, kniple og sprange, og andet saadant, som Ungdommen plejer at tilholdes«. Ogsaa »Stolt Elselil« fortæller i Visen: »De Klosterjomfruer lærte mig sy«.

Men dette var kun naturligt, for Klosterjomfruerne var vel Adels Døtre. Og at den Haandarbejdsflid, som Folkevisen skildrer saa poetisk fra vore Herregaarde, er blevet videreført frem i Tiden, fremgaar af de saakaldte Vaabentæpper. Flertallet af de nu kendte stammer fra Midten af det 17. Aarhundrede og er hovedsagelig fra Fyn, men de blev dog ogsaa fremstillet i andre Egne af Landet. Vaabentæpperne er, som Ordet antyder, Tæpper, smykkede med Vaabener eller Slægtsmærker, der anbragtes paa dekorativ Vis, hyppigst i et Midtfelt, men undertiden ogsaa samlet i en Ramme udenom, saaledes som f. Eks. ved Klara Gyldenstiernes Tæppe, Fig. 27. Borten omfatter her ikke mindre end 32 Ahnemærker ialt, 16 for de mødrene Ahner og 16 for de fædrene. Paa andre Tæpper er hele Fladen udfyldt med Dekoration, ofte behersket af en geometrisk Inddeling, hvorover Mønstret snor sig i blødere Linjer, men ogsaa friere Mønsterkompositioner med Blomster og Dyretegninger forekommer, saaledes ved Jytte Høeghs Tæppe, der stammer fra 1652 og nu tilhører Odense Museum. Materialet er tit Silketøj, broderet med Silke og Guldtraad, men man kender ogsaa Tæpper af lyst Lærred, syet med Silke i een eller flere Farver, og Randers Museum ejer et pragtfuldt blaåt Tæppe, som har tilhørt Sophie Redtz. Baade Stof og Broderi er her Uld, og i Midten findes et firdobbelt Vaabenskjold, omkranset af Blomster. Om disse Tæppers Anvendelse har man ikke fuld Klarhed, maaske har de været tænkt som en Slags Duge, maaske beregnet som Sengetæpper eller til Ophængning paa Væggene ved festlige Lejligheder.

Helt ind til Blaataarn til den fangne Kongedatter naede Moden at sy med Silke og Guld. I »Jammersmindet«, hvor Eleonore Christine fortæller, at Kristian den V's unge Dronning viser hende Venlighed, hedder det: »Dronningen sendte Silcke och Sølf med Begiering, att sye hender et Blomster, som var ritzet paa Pergament, sendte der hos et anded Blomster, som war syed, paa ded ieg der aff kunde see, hourledis Arbeeded skulde være som kaldtis ded gylden Arbeed. Jeg haffde alrig nogen Tiid tilforne syed af ded Arbeed«. Dette har tydeligt nok

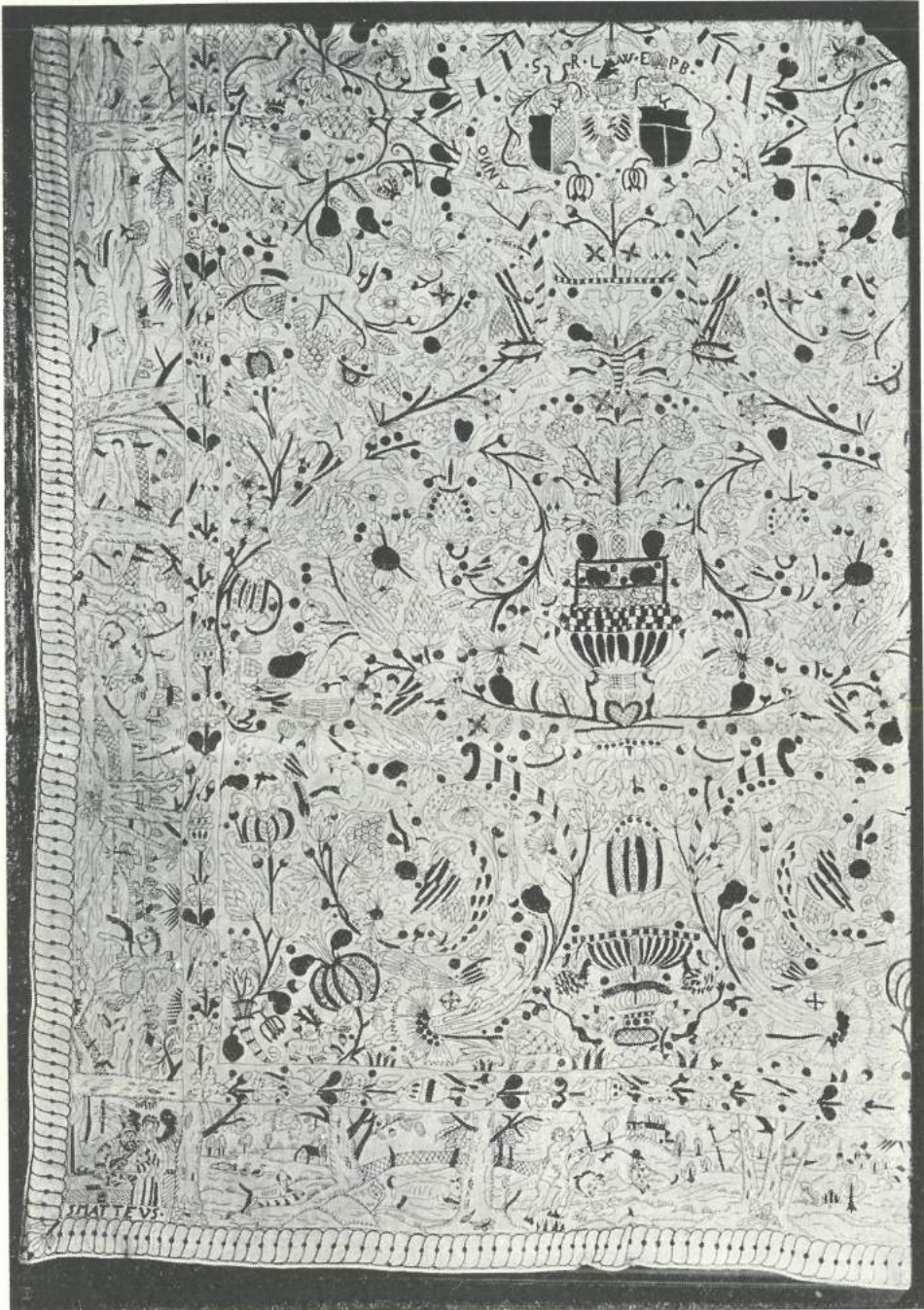

Fig. 29. Broderet Lærredsdug med Rantzaus, Ulfelds og Parsbergs Vaaben samt Aarstal 1643.
Tilhører Frederiksborg Slots Museum.

Fig. 30. Hans Kniepers Tapet. Kristian II med brudt Scepter. Nationalmuseet.

fornøjet Leonore Christine ganske overordentligt og inspireret hende til selvstændige Forsøg, for senere siger hun: »Jeg syede samme Aar ett Bordtæcke med Flox-Silke i ny aff af mig optænkte Flammer, staferte ded med Tafft oc Søloff Frantzer«.

Men ikke nok med, at Tekstilarbejdet nyder Yndest i de højere Kredse, selve Kongemagten gør en Indsats for at fremme baade de elementære og de mere eksklusive Omraader. Frederik den II oprettede Schäferier i jyske Hedeegne, og allerede mens Kronborg var

under Opførelse, indkalder han Kunstnere fra Udlandet, hvoriblandt ogsaa Malere og Tapetmagere; en af disse, *Hans Knieper*, faar i 1578 Bestalling som Kongens Maler, idet han skal gøre Udkast til Gobelinerne til Slottets Udsmykning. Motiverne anvises af Kongen, som bestemmer, at der først skal væves Billeder af de 111 Konger — Sagnkongerne inklusive — som før Frederik havde regeret Danmark; senere vævedes Fremstillinger af Jagtscener, Landskaber, krigerske Begivenheder og lignende. Vi ser, at det nu atter er den fortællende Vævning, en Illustrationskunst,

Fig. 31. Manden og Kvinden bytter Roller (ca. 1625)
Konen bærer Vaaben og Manden spinder og vugger Barnet.

der trænger frem. De vævede Tapeter, som var meget kostbare, blev en stor Mode, som ogsaa Herregaardene bestræbte sig for at følge med i. Man tjældede nu som før Salen til festlige Lejligheder, men da de færreste ejede saa mange Tæpper, at de kunde række til i det Omfang, man ønskede, laante man af hinanden, og de Damer, som paatog sig det ansvarsfulde og ærefulde Hverv at hænge de kostelige Tæpper op, fik Navnet *Dragefruer*.

Tapetvæverierne fortsattes ogsaa under de følgende Konger, og naturligtvis var den kunstelskende Kristian den IV yderst interesseret. Selv oprettede han tillige et Silkevæveri, som han drev ved Hjælp af indkaldte Vævemestre. Virksomheden florerede rigt en kort Tid, og de skønneste Vævninger saa Lyset, men Blomstringstiden blev kun kort, fordi det var umuligt at konkurrere med Udlandet i økonomisk Henseende. At Kongen nærrede en varm og meget direkte Interesse for Arbejdets Trivsel, fremgaar af, at der var indsat særlige Døre mellem de forskellige Værkstedsrum, hvortil kun Kongen selv havde Nøgler, for at han uventet kunde dukke op mellem Arbejderne og tilse Vævningen. Om den Gunst han viste Kniplekunsten vid-

Fig. 32. Detalie af Haandklæde med Baldyring.

ner, at han stadig købte Kniplinger og bar dem paa sine Dragter, og den Dag i Dag kendes et bestemt Mønster, som hedder Kristian den IV's Knipling. Men om alt dette nu i det væsentligste laa udenfor det Plan, hvori den private Kvinde arbejdede, saa er det dog hævet over enhver Tvivl, at det har virket inspirerende paa Haandarbejdet i sin Helhed.

Allerede paa Kristian den IV's Tid er man inde paa, at Kvindens Emancipation markeres ved, at hun forlader Spindearbejdet, og Satiren i Billedet Fig. 31, som findes i den Thotske Stambog, taler vist tydeligt nok herom. Naar Holberg senere i »Zille Hansdotters Forsvarsskrift for Kvindekønnet«, som nævnt her i Indledningen, lader Zille stille Forslag om, at »Broder Frantz« maa overtage Arbejdet ved Rokken, er Ideen altsaa ikke helt ny, og naar han i »Niels Kliims underjordiske Rejse« sender Helten til Kokleku-Samfundet, hvor

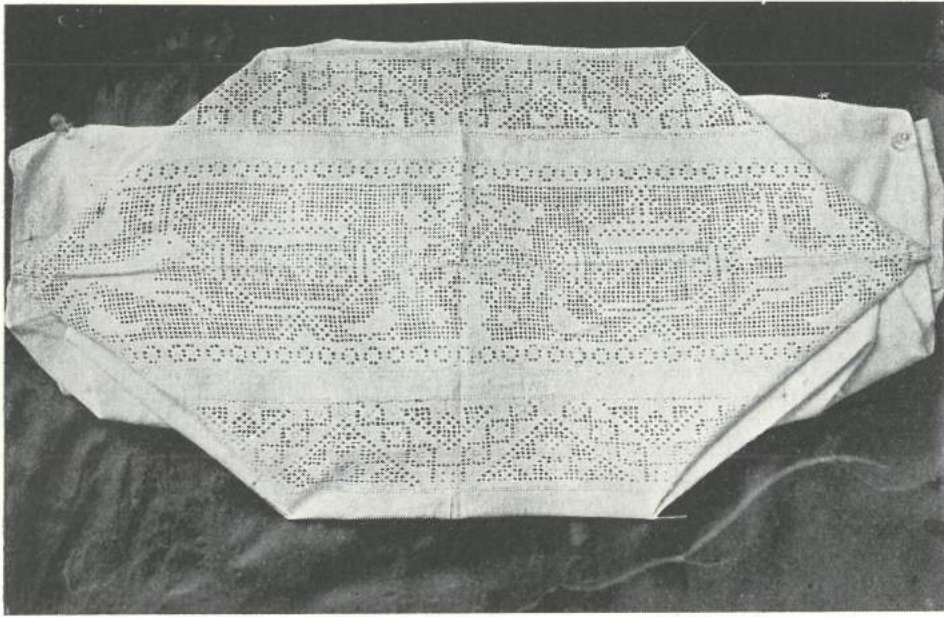

Fig. 33. Pudevaar. Dragværk. Tilh. Niclus Pedersen, Gundsølle.

Mændene gør underordnet Arbejde i Køkken, ved Væv og Rok, mens Kvinderne beklæder alle Embedsstillinger, baade de borgerlige, gejstlige og militære, er det en Videreførelse af samme Tankegang.

Som rimeligt er, bliver Problemet snart sat under Debat, og der fremkommer Indlæg baade for og imod. En anonym Forfatterinde udsender i 1760 en Bog om unge Kvinders Opdragelse og Oplæring i alle smukke og nyttige Færdigheder og røber heri en saadan Indsigt, at vi maa opholde os lidt over hendes Udtalelser: »Enhver som er Kiender af Broderings-Videnskaben, veed, at det er en artig Videnskab i Europa, allersomhelst da den bruges til Stads paa Vegge, Borde, til Over- og Underklæder, til Hestetøy o. s. v. F. E. paa Skaberaqver, paa Grenadeer-Huer, paa Patrontasker o. l. Behøver ikke hver Sindbillede en Tegning? Om dette Vaaben skulde broderes, saa maatte det først være teignet. Det var at ønske, at somme Fruentimmer havde lært saa meget, at brodere efter en Teigning, saa kunde de fortjene, med dette eller med et andet af samme slags, noget med deres Hænder, om de blev Enker. Vi har hørt Eksempler paa, at rige, fornuftige og velbaarne Fruentimmer er geraadet i Fattigdom, altsaa var dette en Profession, som uden Opsyn kunde ernære dem. Det var selsomt,

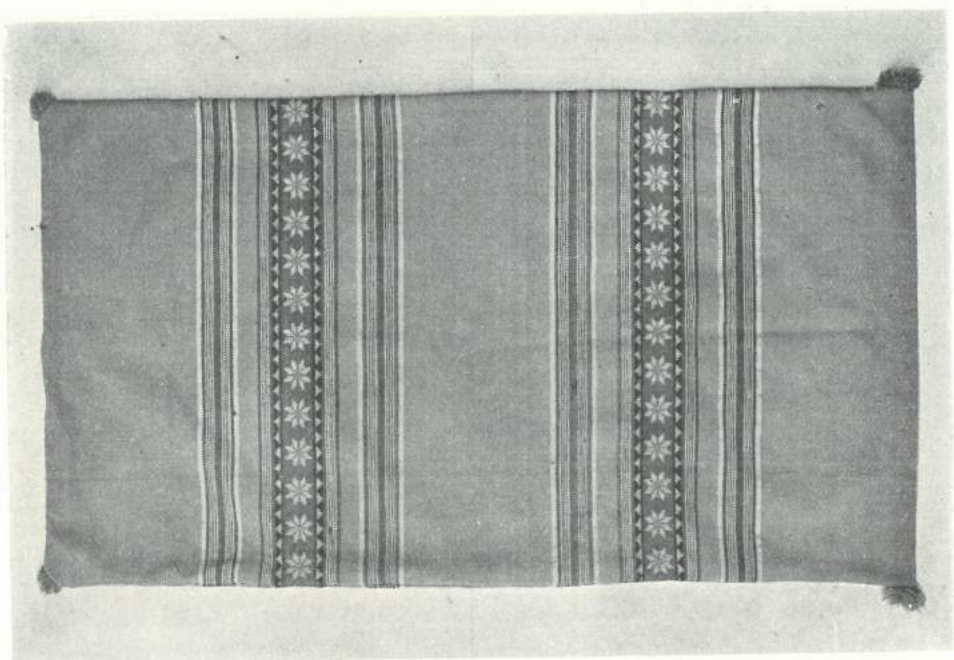

Fig. 34. Langpude af Olmerdug fra Vrigstedgaard, 1864.

om et fornemt og tillige fattigt Fruentimmer vilde ernære sig med Dands, Musik, at skrive Bøger eller gaae fra Huus til Huus og snakke Fransk.« Og andet Steds skriver den erfarne Dame: »Et Fruentimmer burde kunne regne og skrive, endskiønt hun ikke kand slaa en Trille som en Lærke eller som en Italienerinde. Somme har af Enfold holdt for raadeligt, at Fruentimmere ikke burde kunde skrive, fordi de ingen Kierligheds Breve skulde skrive; men Erfarenhed lærer, at mange forlove sig hemmelig, endskiønt de ikke sætte Pennen paa Papiret Et Fruentimmer burde ogsaa i det mindste kunne sye, knytte og spinde; det er nyttigere end at sætte Comedier eller Tragedier over Det er heller ikke min Mening, at hun skal limes til et Rokkehoved, men det er nødvendigt, at hun forstaaer, om Hørren duer, om Garnet er got, og om Lærredet er vævet, som det bør.«

Om Overklassens Kvinder nu ogsaa har næret Uvilje mod Haandarbejdet skal være usagt, maaske har det her og der været muligt at oparbejde en vis Stemning for boglige Sysler kontra Haandarbejdet. Imidlertid synes det næsten en Skæbnens Ironi, at vi forholdsvis kort efter Holbergs Tid faar en kraftig Opblomstring af vor Tekstilkunst,

hvilket just ikke tyder paa, at Kvinden nærer Aversion specielt mod Rok og Væv, om hun ellers lades i Ro med sin naturlige Indstilling. Det 17de Aarhundredes Interesse for Frihedsideerne gav som bekendt hos os det betydningsfulde Resultat, at Stavnsbaandet blev ophævet. Den danske Bonde fik endelig menneskelige Rettigheder paa Linje med andre Samfundsborgere. Utvivlsomt har Frigørelsen haft en stærkt inciterende Indflydelse paa Kvindens Interesse for at pryde Hjem og Klædedragt, og helt selvfølgelig samler hun sine

Fig. 35. Hovedtøj fra Jordrup. Koldinghus Museum.

Kræfter om dette Formaal og søger at faa det bedste og smukkeste ud af de forhaandenværende Produkter, Uld og Hør, og aldeles naturnødvendigt arbejder hun i Kontakt med sine gamle Traditioner. Tekstilarbejdet var hun i Forvejen oplært i; og selv om det er saaledes, at Bondestandens Kaar er langt svagere belyst end Overklassens, ved vi dog fra Skifteretsprotokoller og lign., at der ingenlunde altid var saa sparsomme Forsyninger af Tekstiler til Stede i Bondens Gaard i gammel Tid. Imidlertid finder nu ogsaa en Fornyelse Sted, idet Bønderne modtager Paavirkning udefra, og dette sker vel nærmest ved, at Adelenes Dragt og Boligudstyr kommer dem for Øje. Herved forklares da det ejendommelige, at vi i Bøndernes Tekstilkunst, baade med Hensyn til Teknik og Dragtskik finder Oldtidslevn i Forbindelse med Træk fra senere Tidens Højerestands Moder; og *Folkedragten* eller *Egnsdragten* er blevet et betydningsfuldt kulturhistorisk Objekt, idet vi her i Samling finder en hel Række Tekstilteknikker repræsenteret. Rigdommen er saa stor, at her kun kan blive Plads for Antydninger. Kjolestoffet var af Vadmel eller Hvergarn i forskellige Mønstre. Ærmerne eller Bindetrøjen var ofte mønsterstrikkede f. Eks. i *Drejlsstriking*. Særken kan være udsyet i *Hvidsøm* eller *Baldyring*. Paa Huen findes

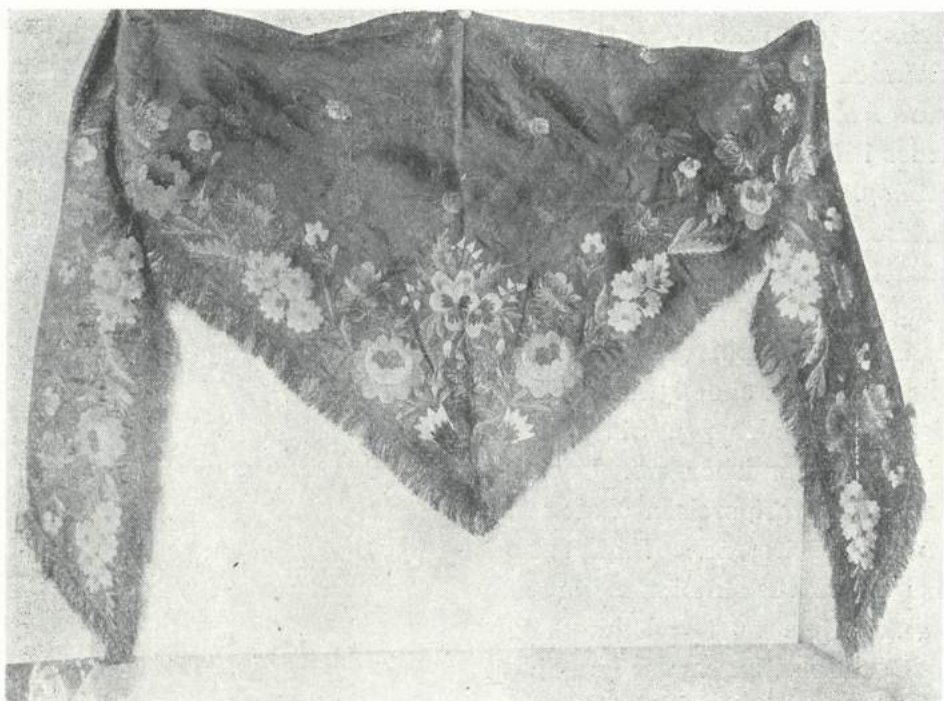

Fig. 36. Barcelonatørklæde med Broderi. Fra Dragør.

Lin af *Tyll* eller *Tønderknipling*, og selve Huen kan være af broderet Tyll eller maaske Købetøj som Silke og Fløjl, syet med Silke eller Guld. Tørklædet var ofte et saakaldt Barcelonatørklæde, altsaa en indført Vare, men med hjemligt Broderi, dog kunde det ogsaa være hjemmevævet. Hosebaandene var *flettede* eller *vævede paa Vævespjæld*, og selv *Sprangeteknikken*, som i Oldtiden fandt Anvendelse til Kvindernes Hovedtøjer, var nu at finde som Strømpebaandsteknik; endog Skørtets Kantsnor var tilvirket i en speciel Teknik ved Hjælp af »*Knopstokke*«. Blandt Forklæderne, der var yderst varierede, indtager de sjællandske en fremskudt Plads. De er i Reglen vævet i dejlige, røde, blaa og hvide Terner, men ogsaa de alsiske, som viser en saa aparte Materialekombination som Silke slaet paa Hør, er aldeles yndige.

Iblandt Husets Udstyr spiller Sengetøjet en fremherskende Rolle. Der var Dynetøjer, *Bolstre* til Underdyner og *Olmerdug* til Overdyner og Lagener i Hør og Blaar. Nogle Steder havde man rigt udsyede Pudevaar, ogsaa Omhængene til Alkoven gjorde man meget

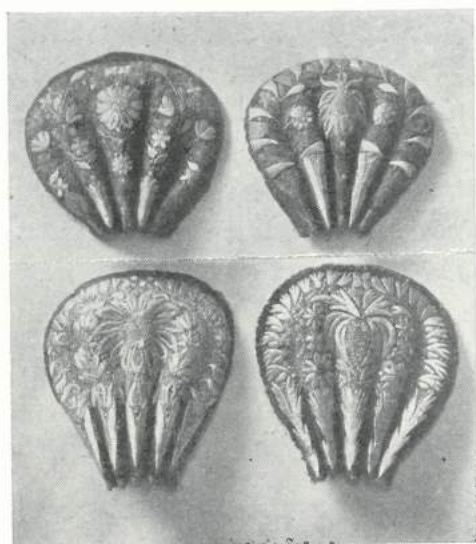

Fig. 37. Sjællandske Huenakker med Guldbroderi fra Køgeegnen.

ud af, specielt i Slesvig, hvor de saakaldte Rylagen eller Rilagen Forhæng blev brugt. De var udført i en kompliceret Art Dobbeltvævning. Desuden havde man i Stuerne ophængt Stolpestykker og Knæduge med *Hvide-Syninger* eller *Korssting*. Til Kørebrug skulde man have Kapper, Fodposer, Dækkener af stampet Vadmæl og broderede eller vævede Agehynder.

Dækketøj vævedes mest af fint Garn, men selv de simpleste Brugsting som Sække og Poser af Blaar eller Skættegarn kunde være meget smukke.

Der var over alt dette et Præg af Sundhed og Styrke, som virker betagende og forfriskende; og hverken den, som mener det alvorligt med sin Haandarbejdsinteresse, eller den, som vil danne sig et Skøn over den danske Kvindes kulturelle Stade i det hele taget, kan undlade at gøre sig bekendt med dette Materiale.

Og saa oplevede vi i det 19. Aarh. Industrialismens Gennembrud; der skete et Brud paa en ældgammel Linje, en hel Række Arbejder, som i Aartusinder havde hørt til i Hjemmet, vandrede over i Fabrikkerne og deriblandt Tekstilarbejdet. Maaske følte det i første Øjeblik som en Befrielse, men hurtigt besindede vi os paa det, som var sket, og Reaktionen har allerede indfundet sig. Vi staar maaske nok endnu i Brudstedet, men Helingen er begyndt. Der er et ligefrem spontant Udbrud af Haandarbejdsinteresse i de senere

Fig. 38. Forklæde fra Snoldelev, Tune Herred.

Fig. 39. Aggbynde. Havdrup Mark, Tune Herred.

re Aar. Det er som om Kvinderne — bevidst eller ubevidst — er enige om at genknytte, hvad der brast.

Men vi kan selvfølgelig ikke skrue Tiden tilbage, og det skal vi heller ikke. Maskinen kan maaske kaldes baade »en god Tjener og en ond Herrer«, men lader vi den være den gode Tjener, skænker den os en Varemængde, som vi ikke kan fremstille med Haand alene, og derved frigøres en Mængde Tid for os til andet Arbejde, eventuelt ogsaa til Systemet med de Haandarbejder, som vi nu engang finder det tilfredsstillende at have i Hænderne eller — maaske — til Studiet af Haandarbejdet, for det maa vist regnes vor Tid til Indtægt, at Haandarbejdet er blevet anerkendt som Kulturfag. Konflikten mellem Lærdom og Naal eller Rok er ophævet, for Bogen blev en Forbundsfælle i Stedet for en Fjende. I Forening med teknisk Indsigt og Kunnen er den blevet et Hjælpemiddel til at trænge ind i et Felt, hvor vi kan

Fig. 40. Pige i Romødragt.

hente Viden — baade i materiel og kulturel Henseende — om den lange Kæde af Kvinder, som var før os. Og skulde nu nogen sørge over, at der endnu er Stillinger, som vi ikke har faaet Ret til at indtage paa lige Fod med Mændene, kan vi maaske mødes i Enighed om — og Glæde ved — at genindtage det Fag, som fra Arilds Tid var vort, fordi det er i Overensstemmelse med vore naturlige Anlæg. Tekstilfaget kan i Dag give Plads baade for den, der har Indstilling for praktisk, teoretisk, kunstnerisk eller kulturelt betonet Arbejde.

LITTERATUR

- H. C. Broholm og Margrethe Hald*: Danske Bronzealderdragter, Nordiske Fortidsminder. 1935.
 — Skrydstrupfundet. Nord. Fortidsm. 1938.
 — To sprangede Tekstilarbejder i danske Oldfund. Aarbøger f. Nord. Oldk. og Hist. 1935.
Elna Mygdal: Sprang, en Tekstilteknik, der er gaaet i Forglemmelse. Vore Damer 1917.
Louise Schinnerer: Antike Handarbeiten. Wien 1890erne.
Bjørn Hougen: Osebergfunnets Billedvev, Viking 1940.
Hans Dedekam: Odins træ. Oslo 1900.
Henrik Schück: Studier i Nordisk Litteratur og Religionshistorie, Stockholm 1904.
Agnes Geijer: Birka III. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Uppsala 1938.
P. Nørlund: Buried Norsemen at Herjolfsnes. London 1930.
O. Andrup: Clara Gyldenstiernes Tæppe. Fra Arkiv og Museum, Serie 2, B. I. S. 216, 1925.
H. Berner Schilden-Holsten: Jytte Høegs Tæppe. Haandarbejdets Fremme 1934, No. 1.
 — Sophie Staverskovs Silketæppe og lidt om andre vaabenprydede Tekstiler. Fra Arkiv og Museum, Serie 2, B. I. 1925.
J. G. Burman Becker: Forsøg til en Beskrivelse af og Efterretning om vævede Tæpper i Danmark. Kbh. 1878.
Bernhard Olsen: Kong Christian IV's Silkehus. Tidsskrift for Industri, 1902.
Elna Mygdal: Danske Folketekstiler. Nordens Husflidsforbund VI, 1931.
Margrethe Hald: De Bolstre blaa. Kbh. 1940.
 — Brikvævning. Kbh. 1932.
 — Sønderjydsk Vævning. »Danmark« No. 8, 1942.
Elna Mygdal: Amagerdragter, Vævninger og Syninger. Danmarks Folkeminder No. 37, 1930.
 — Om Hedebosyning. Tidsskrift for Industri 1909.
J. S. Møller: Folkedragter i Nordvestsjælland. Danmarks Folkeminder No. 34, 1926.
 Fig. 36, 37, 38, 39 og 40 tilhører Dansk Folkemuseum.